

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется важная роль социальных механизмов музыки в процессе формирования и развития эстетической культуры молодежи. Автор рассматривает влияние музыки на личность, вкус, нравственные и культурные ценности молодежи, функции коммуникации, идентификации и социальной интеграции в обществе. В статье рассматривается роль музыки в формировании социальных групп среди молодежи, взаимосвязей и сохранения культурных ценностей, а также эффективность музыкального образования и культурных мероприятий в развитии эстетической культуры молодежи.

SUMMARY. This article analyzes the important role of music's social mechanisms in the process of forming and developing youth's aesthetic culture. The author examines the influence of music on the personality, taste, moral and cultural values of young people, and the functions of communication, identification, and social integration in society. The article examines the role of music in the formation of social groups among young people, the interrelationships and preservation of cultural values, and the effectiveness of music education and cultural events in developing the aesthetic culture of young people.

«GÓRUĞLÍ» DÁSTANÍNDAGÍ QÍRMANDÁLI OBRAZÍ

L.Maxammatdinova – “Folklor hám etnografiya” kafedrası baslıǵı, docent
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filiali

Tayanch soʻzlar: baxshı, doston, ustoz, sozanda, folklor.

Ключевые слова: бахши, эпос, учитель, музыкант, фольклор.

Key words: bakhshi, epic, teacher, musician, folklore.

Qaraqalpaq, ózbek, túrkmen hám tájik baqsıları tárepinen súysinip atqarılıp kiyatırǵan ashıqlıq hám qáhármanlıq dástanlardıń biri “Góruǵlı” dástanı. Bul dástan bir neshshe bólimlerge bólinip atqarılıp atqarılıp kiyatır. Hár bir bólimi bir dástanǵa sanaladı. Olar “Góruǵlınıń tuwılıwı”, “Arap Rayxan”, “Bázirgen”, “Qırmandıalı”, “Áwez úylengen”, “Áwezخان” h.t.b. “Góruǵlı” dástanı júdá erte dáwirde payda bolǵanlıǵın ilimpazlar dálillep kórsetedi.

“Góruǵlı” dástanı kóplegen xalıqlarda atqarılıp kiyatır. Máselen Ázerbayjan, Gruziya, Armeniya, jaqın shıǵıstaǵı Turkiya, Persiya xalıqları menen, Orta Aziyada Ózbek, Túrkmen, Qazaq, Tájik, Qaraqalpaq xalıqlarında da keń taralǵan. Dástanıń ataması hár xalıqtıń ózine tán az ǵana ózgertilgenligi bizge málim. Máselen qaraqalpaqlarda “Góruǵlı”, túrkmenlerde “Góruǵlı”, ózbeklerde, “Guruǵlı”, qazaqlarda “Kóruǵlı”, ázerbayjan, gruzin, armıyan, turk xalıqlarında “Keroǵlı”, “Kuruǵlı” degen atama menen kiyatır. Usılay etip, dáslepki hám Orta Shıǵıs xalıqlarınıń kópshiligi ushın, tilleriniń ayırmashılıǵına, diniy isenimleri menen mádeniy rawajlanıwlarına qaramaǵanda, ulıwma Góruǵlı haqqında dástan –Góruǵlı keń mánisinde xalıqaralıq baylıq bolıp esaplanadı”,-dep jazǵan ilimpazlar V.M.Jirmunskiy menen X.T.Zafarov.

Qansha kóp xalıqlar arasında kiyatırǵan dástan bolsa da atamasına tiykar derlik barlıq xalıqlarda Góruǵlını qábirde tuwılǵanlıǵı sebepli Góruǵlı atanǵan dep keltiriledi.

Bul dástandı tolıq shaqapları menen jazıp alıw qaraqalpaqlarda júdá kesh baslanǵanlıǵı sebepli kóplegen shaqapları saqlanıp qalınbaǵan. Erte jazıp baslaǵan ózbeklerde qırqqa shamalas shaqabı, túrkmenlerde jigirma shaqabı, qazaqlarda alpısqa jaqın shaqabı, tájiklerde bolsa eliw shaqabı saqlanıp jazılǵan eken.

Qaraqalpaqlarda dereklerde qaraǵanda bul dástandı 1960-jıldan baslap jazıp alıw, izertlew baslanǵan. Tilekke qarsı kóp ǵana shaqapları saqlanıp qalınbaǵan. Bizde “Qırmandıalı”, “Bázirgen”, “Arap Rayxan”, “Áwezخان”, “Áwez úylengen” shaqapları ǵana saqlanıp qalǵan. Bizge belgili ertedeǵı baqsılarımız qońsılas otırǵan xalıqlar arasına barıpta baqsıshılıq etkenligi bizge málim. Sol barǵan waqıtları sol eldiń de baqsıları menen ushırasıp, tájiriye almasıp turmadı dep heshkim kepillik bere almaydı. Ózi muzıkada shegara joq. Bul keń jazıq álem. Sonlıqtanda baqsılarımız bir-birinen úyrenip, bir-birine ustaz-shákirt túsip kelgen dep tolıq ayta alamız. Usı “Góruǵlı” dástanınıń bir shaqabı “Qırmandıalı”.

Bul dástandı xalqımız súyip tınlap kiyatır. Kóplegen belgili baqsılarımız kámine keltirip atqarǵan. Dástan 1961-jılı Xojelishi baqsı Bekmurat Jumaniyazovtıń ilimiy xızmetker Ó.Erpolatov tárepinen jazıp alınǵan. Usı variyant tiykarında tayarlanǵan kitapsha 1963-jılı “Qaraqalpaqstan” baspasında basılıp shıqtı. Dástan ekinshi ret qaraqalpaq folklorı kóp tomlıǵınıń XV tomında 1986-jılı járiyalandı.

Dástannıń bas qáhármanı Qırmandalı hayal-qızlar obrazınıń epikalıq idealastırılǵan ózgeshelikleri menen ajıralıp turadı. Qırmandalı aqıllı, sulıw, shayı, sózge sheshen, sázende bolıwı menen sheklenbay, naǵız palwan, batır qız sıpatında da kórinedi. Qız sázendeshilik-aytıw ónerinde de, gúresip kúsh sınasıw jarıslarında da aldına adam salmaytuǵın jeńilmes qáhárman obraz dárejesinde sáwlelenip, xalqımızdın hayal-

qızlar haqqındaǵı túsiniqleriniń jemisli nátiyjelerin sáwlelendiredi.

“Qırmandalı” dástanın Qaraqalpaqstan xalq artisti baqsı Turǵanbay Qurbanov bul dástandı kámine keltirip atqara alǵan. Baqsınıń sheberligi sonnan kórinedi, ol dástandaǵı qaharmanlar obrazların jetik jetkerip berip, qosıqlarına xalıq namaların xarakterli tańlawı hám sheber atqarıwı, jupkerlestiriwi bári-bárisin óz ornına qoya alǵan baqsı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Q. Ayımbetov “Qaraqalpaq folklorı”, “Qaraqalpaqstan” Nókis 1966.
2. Қарақалпақ фольклоры, көп томлық, бесінши том. «Қарақалпақстан» баспасы, 1980. – 334 – 273 б.
3. Қарақалпақ фольклоры, көп томлық, Он төртінши том. «Қарақалпақстан» баспасы, 1985.

REZYUME. Bu maqolada "Go'ro'g'li" dostonining har bir bo'limi bir dostonga sanalishi, dostonning bosh qahramoni Qirmandali aqlli, go'zal, shoir, so'zga chechan, sozanda bo'lishi bilan cheklanmay, haqiqiy polvon, botir qiz sifatida ko'rinishi haqida so'z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ. В этой статье говорится о том, что каждый раздел эпоса "Гороглы" считается одним эпосом, и что главный герой эпоса, Кирмандали, не ограничивается тем, что он умный, красивый, поэт, красноречивый, музыкант, но предстает как настоящий богатырь, храбрая девушка.

SUMMARY. In this article, it is stated that each section of the "Gorogly" epic is considered one epic, and that the main character of the epic, Kirmandali, is not limited to being intelligent, handsome, a poet, eloquent, a musician, but appears as a true hero, a brave girl.